

DIMENZIÓK IX.

IDENTITÁS – TÉR – KÖRNYEZET

Absztraktfüzet

2025. május 22–23.

dimm.elte.hu

Szervezők:

ELTE BTK Dimenziók

Interdiszciplináris Művelődéstörténeti Műhely

Történeti Intézet Művelődéstörténeti Tanszék

ELTE TTK Földrajz- és Földtudományi Intézet

Társadalom és Gazdaságföldrajzi Tanszék

MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet

MMA•MMK

Tartalom

A térhasználat változásai az Apafi kori székelyföldi elitben	3
Magyar-szlovák határvidéki fiatalok identitása	4
Affordanciák és territoriális identitások: a tér észlelésének kognitív dimenziói	5
Iparbirodalom a város szélén. A Weiss család szerepe Csepel történetében	6
Szubkulturális identitások a térben – A budapesti underground rap színtér példáján	7
Vármegyéből régió. Zemplén térségi identitásának átalakulása a 19–21. században	8
Identitás értelmezések a vizuális művészetben...	9
Európa társasági táncainak térformái és Durkheim	10
Identitas Leonina – A Leó pápák öröksége	11
Új vallási mozgalmak tér- és identitáskonstrukcióinak összefüggései...	12
A táj nemzetiesítése 2 – a Kronprinzenwerk mint a nemzeti...	13
Határok megkérdőjelezése az Ellos Deatnu – Éljen soká a folyó!...	14
Romani Madonna, mint roma női identitáskonstrukció	15
Válság és változás között. A magyar „spanyolos” identitás alakváltozásai...	16
Nagyasszonyi szerepkör mint nemzeti identitás?	17
Nemzet a hársfa alatt: a szláv hársfa pozsonyi vonatkozásai	18
Szándék és alkotás. A felvidéki Zay családdal kapcsolatos identitáskonstrukciók...	19
A mosóci polgári társaskör (Mošovská občianska beseda) és a szlovák...	20
Ján Hollý (1785–1849) levelezése a katasztrófák tükrében	21
Isztambuli Taksim tér és identitásépítés	22
Gdańsk lengyel várossá válása	23
A Magyar Adria Egyesület és a Tenger című folyóirat	24
Hely, amely összeköt. Helyidentitás és helykötődés viszonyának feltárása...	25
A magyarhoni evangélikus szlovénok etnikai identitása 1919 előtt	26
Semlegessé traumatizálva: A katonai semlegesség szerepe az ír nemzeti...	27
Identitás kifejeződése az ókori japán halomsírokból	28
A viselet kultúrái: öltözet, identitás és reprezentáció a kora újkori Erdélyben	29
„Emlékszem rá, hogy május 2-án a gyűrűs kút oldalán még jég volt.”	30
A szovjet hadifogság narratív tere és ideje M. József visszaemlékezéseiben	30
Nagy Makkfa és kis makkfiak...	31
Identitáskonstrukciók a hazai újpogány térképen	32
Kálazi József alezredes szerepe Békéscsaba 1956 forradalmi napjaiban	33
A tudattalan, mint identitásképző belső tér	34
Remetevárosból kastély - Majk és a csákvári Esterházy-család	35

A hellén identitás kialakulása és elterjedése újfajta megközelítésben	36
Dresszkód. A divatlapok, mint a polgári öltözködéskultúra...	37
Rajzolt Budapest: Tértapasztalatok és érzelmek a diákok szemszögéből	38
Velence városának misztikus hatása a 20. századi magyar irodalom elbeszélőire	39
Női politikai aktivizmus, közszereplés és a nőket érő retorziók 1919–1921-ben	40
A második görög diaszpóra szilveszterei Budapesten	41
Hangok, formák, színek. Szimbolikus térpercepciók a számi kultúrában	42
Egy város három arca. A szocialista reprezentatív divat a budapesti...	43
Szubkulturális identitás a városfejlődés árnyékában – berlini esettanulmány	44
Colosseum, egy (sokáig) elfeledett koncentrációs tábor története	45
Budapest hangzó identitása – a partitúrában, a repertoáron...	46
Egykori szénbányász városok identitása napjainkban, öt dunántúli város...	47
„Nincsen egy falat kenyerek, mégis cifra az mente” – Társadalmi identitás	48

Balogh Judit

EKE BTK TTI

A térhasználat változásai az Apafi kori székelyföldi elitben

Az előadás a vizsgálatához az Apafi Mihály fejedelem uralma alatt a székelyföldi elit körében keletkezett egodokumentumok kvantitatív és kvalitatív elemzését használja fel. Erre a három évtizedre örömdetesen megsaporodtak az Erdélyi Fejedelemség területén a naplók, emlékiratok, valamint a levelezések. A kutatáshoz a székelyföldi főtisztok, főkapitányok és főkirálybírók által létrehozott egodokumentumokat használtam fel, azaz nem csupán székely családok, de a Székelyföldön elit pozícióba kerülő nemesek által készített forrásokat is. Ezek alapján az utóbbi évek folyamán elkészítettem ezen főemberek itineráriumait. Ebből kiderült a földrajzi mobilitásuk területi eloszlása és a mobilitás gyakorisága is. Ezen túl ezek a források lehetőséget adtak annak a vizsgálatára is, hogy melyek voltak a székelyföldi elit számára a reprezentáció terei, illetve hogy ez a térhasználat a három évtized alatt hogyan változott. Az előadás ennek a kutatásnak az eredményeit és az ebből levonható következtetéseket mutatja be.

Balogh Péter

ELTE TTK FFI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

Magyar-szlovák határvidéki fiatalok identitásai

A kollektív és egyéni identitások határhelyzetekben alakulnak – átvitt és földrajzi értelemben egyaránt. A prezentáció a magyar-szlovák határvidéken folytatott kutatásokra épít, melyek a B-Shapes Horizont-projekt (2023–26) kereteiben zajlottak. Főleg kvalitatív módszerek segítségével (regionális sajtó-elemzés, interjúk, fókuszcsoporthoz, zene-készítő műhely) arra fókuszáltunk, hogy határvidéki, főleg fiatalabb emberek számára mit jelentenek a határok és Európa – ami óhatatlanul érinti a földrajzi, etnikai stb. identitások kérdéskörét. Úgy az államhatárokhöz mint Európához különbözőképp viszonyultak a résztvevők: az egyetlen közös az volt, hogy mindenki nagyra értékeli a schengeni határok nyitottságát. A dél-szlovákiai magyarul (is) beszélők saját öntudatukra reflektáló narratívái pedig Veres Valér (2015) korábbi megfigyelését erősítik meg, azaz elsősorban felvidéki vagy szlovákiai (bár ezek közt is van fontos különbség) magyarként határozták meg magukat. Magyarázható ez pl. azzal, hogy jópáran idegenképző ('othering') folyamatokról (van Houtum 2021) számoltak be nemcsak Szlovákiában, hanem nemritkán Magyarországon is. Ugyanakkor más 'sorstársaik' inkább a – földrajzi és kulturális – határon átvélő lehetőségekre tették a hangsúlyt, melyekkel sokan élnek is.

Barta Géza

ELTE TTK FFI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

Affordanciák és territoriális identitások: a tér észlelésének kognitív dimenziói

Habár komoly kritikákat fogalmaztak meg a társadalom- és bölcsészettudományok képviselői a kognitív tudományokkal szemben, sokan egyre fontosabbnak tartják a „neurális fordulat” legújabb eredményeinek felhasználását és újraértelmezését, akár a földrajzról, akár egyéb társadalomtudományokról esik szó. Ha a helyekhez és terekhez kötődő identitásokat tesszük vizsgálatunk tárgyává, egy lehetséges kognitív nézőpont szerint a territoriális egységeket (pl. régió) nem csupán objektumnak, hanem sokkal inkább a világra vonatkozó perspektívának, a problémák értelmezéséhez, az érdekek azonosításához és a cselekvés irányításához szükséges instrumentumnak érdemes tekinteni. Ez ráadásul egy olyan kognitív eszköz, amely horizontális dimenziót ad a hagyományosan vertikális társadalmelemzéshez. Fontos kérdés azonban, hogy milyen kognitív folyamatok segítik és generálják ennek a területhez kötődő világlátásnak az alakulását? Az egyik lehetséges választ Gibson (1979) affordancia elmélete¹ segítségével találhatjuk meg, amit publikálása óta számos kutató egészített ki és gondolt tovább, vagy tette kritikája tárgyává, ugyanakkor a territoriális identitásokkal foglalkozó tanulmányokat elkerülte. Jelen vizsgálat a mellett érvel, hogy az emberi közösségek összetett társadalmi struktúrái és kulturális gyakorlatai jelentősen befolyásolják, hogyan érzékelik és használják a környezetüket, továbbá a kontextus fontosságát és az észlelés relációs jellegét hangsúlyozza. Mindezekon túl, rámutat arra, hogy a territoriális identitások versengő diskurzusai, hogyan modifikálják a materiális és absztrakt környezet percepcióit, vagyis azokat az affordanciákat, amit a tér vagy annak szimbolikus elemei felkínálnak az egyéni cselekvés számára. A teoretikai megközelítést aktuális köztes-európai példák egészítik ki és támasztják alá.

¹ Gibson, J. J. (2015 [1979]) *The Ecological Approach to Visual Perception*. New York, London: Psychology Press. 315 p.

Becz Viktória Ildikó

ELTE BTK TTI Művelődéstörténet Doktori Program

Iparbirodalom a város szélén. A Weiss család szerepe Csepel történetében

Csepel fölemelkedésének története elválaszthatatlan az iparmágnás Weiss család nevétől. Talán az egyik legkitűnőbb példa arra, hogyan alakította egy család vállalkozása egy település arculatát. A gyár munkát kínált az ideérkezőknek, akiket azonban el kellett látni, biztosítani kellett a munkakörülményeit. Az akkor község számba menő Csepelen infrastrukturális beruházások sora indult el. Az utak kiépítése mellett a gyár alkalmazottainak lakásokat, kórházat, óvodát és iskolákat létesítettek. Az iparmágnás nem egyszer jótékonykodott saját vagyonából a település lakóinak a javára. Finanszírozta az izraelita és keresztény felekezeteket, az ország legmodernebb szülőotthonának létesítése is Weiss Manfréd nevéhez köthető, ahol egyedülálló módon terhes tanácsadást is folytattak. Nem csoda, hogy Manfréd a gazdasági és humanitárius téren kifejtett tevékenységéért számos kitüntetésben részesült, 1896-ban pedig magyar nemes lett „csepeli” előnévvel. Jóérzéssel választotta ki munkatársait, akik szintén hozzájárultak a település fejlődéséhez. Stern Richárd a gyár első igazgatója Csepel első Kultúrházat hozta létre.

Tevékenységüknek eredményei mind a mai napig kitapinthatóak Csepel életében és hozzájárultak ahhoz, hogy az egykori sváb községből a főváros 21. kerülete lett.

Berki Márton

ELTE TTK FFI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, HUN-REN KRTK Regionális Kutatások Intézete

Márk Bence

ELTE TTK FFI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

Szubkulturális identitások a térben – A budapesti underground rap színtér példáján

Az előadás a budapesti underground rap színtér példáján keresztül igyekszik rávilágítani a szubkulturális identitások rétegzettségére. A fővárosi underground rap szcéna tagjainak körében végzett kérdőíves felmérésünk eredményei megmutatták azt, hogy a vizsgált zenei stílushoz kapcsolódó identitásuk korántsem egyveretű, preferenciáik meglehetősen sokrétűek, s ennek megfelelően a megkérdezettek szubkulturális térhasználatát is sokféle. Identitásuk ezen szeletének rétegzettségét olyan kérdések mentén igyekeztünk megragadni, mint pl. az identitás kifejezésének fontossága az öltözködésükön keresztül; a fizikai hanghordozók vs. nem-fizikai formátumok preferálása; a jelenleg is aktív előadók vs. a ma már többnyire nem aktív, „klasszikus” előadók előnyben részesítése; a magyar előadók / hazai kiadványok vs. a külföldi előadók / nemzetközi kiadványok preferálása; a dalszövegek vs. a zene fontosabbnak tartása; az apolitikus vs. átpolitizált rap zene preferálása; az általuk személyesen vallott értékrend (baloldali/ liberális vs. jobboldali/konzervatív) stb. Igyekszünk emellett azt is megmutatni, hogy a kitöltők identitásában az underground rap színtérhez való kötődésük *mellett* milyen egyéb identitáselemek jelennek meg. Végezetül, előadásunk végén a feltárt mintázatokat a megkérdezettek szubkulturális térhasználatával is összevetjük, bemutatva azt, hogy a színtér eltérő preferenciájú tagjai mely fővárosi koncerthelyszíneket részesítik előnyben, látogatják gyakrabban.

Prof. Dr. Bolvári-Takács Gábor

Tokaj-Hegyalja Egyetem Regionális Történeti és Művelődéskutató Tanszék

Vármegyéből régió. Zemplén térségi identitásának átalakulása a 19–21. században

Az 1950-ig önálló igazgatási egységként létező Zemplén vármegye területe az idők folyamán többször változott. Trianon előtt a legjelentősebb mozgás 1881-ben történt: Abaúj vármegyéből kilenc, főleg hegyközi községet csatoltak Zemplénhez. 1920-ban a vármegye elvesztette területének kétharmadát, ettől kezdve Zemplén fogalma a magyarországi megyerészre szorítkozott. Árnyalja a képet, hogy Zemplén mint vármegye és mint a református egyházi igazgatásban létező Zempléni egyházmegye, nem fedte egymást. Zemplén vármegyéből több egyházközség a Borsod-Gömöri, az Abaúji és az Ungi egyházmegyéhez tartozott, míg pl. Szabolcs vármegyéből a Tisza jobb parti egyházközségeket a Zemplénihez sorolták.

Az 1949. évi megyerendezés során az önálló Zemplén vármegye megszűnt és beolvadt az újonnan létrehozott Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe. A zempléni identitás ennek következtében lépésről lépésre átalakult, a korábbi, Abaújtól, Borsodtól, Szabolcstól elválasztó formális határok feloldódtak. Az egykori vármegye fokozatosan *régióvá* vált. Ebben a folyamatban az egyik indikátor a Zempléni-hegység mint földrajzi név bevezetése, az 1920 előtt használt, s 1945 után revizionista felhangot hordozó – a geológusok körében azonban ma is így ismert – Eperjes–Tokaji-hegylánc, valamint a két világháború között használt Sátor-hegység helyett. A „Zempléni-hegység” 1951-ben bukkant fel a szaksajtóban, és hamar elfogadottá vált az idegenforgalomban is. Ettől kezdve a hegységben, illetve annak mindkét oldalán immár zempléni településekről beszéltek, miközben ezek jó része 1950 előtt Abaújhoz tartozott. Emellett a térség kiegészült az 1950 előtt Szabolcshoz tartozó bodrogi, valamint Szerencs és Tokaj környéki, Tisza jobb parti falvakkal. Az új térségi identitást erősítették egyebek mellett az 1984-ben létesült Zempléni Tájvédelmi Körzet és az 1994-ben alakult Zempléni Településszövetség névválasztásai is.

Előadásomban a térségi identitás átalakulásának fent vázolt folyamatát kívánom részletesen áttekinteni.

Bódi Barbara

MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet

Identitás értelmezések a vizuális művészetben – a magyarországi roma/cigány képzőművészet dimenzióiban

A roma közösségek kulturális és művészeti értékei többnyire felderítetlenek, így kutatásokra alapozott empirikus bemutatása innovatív eredményekkel bír. A hazai roma képzőművészeti mozgalom és aktív kortárs folyamatai egy izgalmas és folytonosan változó organikus felületet nyújt a vizsgálódásra, mellyel új típusú megismerési felület tárul fel.

A művészet és identitás kontextusa kapcsán felvázolásra kerül az identitás fogalmának általános kialakulása, Erik H. Erikson (1950) fejlődépszichológus identitás elmélete. Erikson fejlődéseméletében az identitás a személyiségfejlődés részeként alakul ki a „teljes én” érzésével társulva. Az emberben belülről lezajló folyamatok mellett röviden ismertetésre kerül a külső környezeti tényezők befolyása az identitás alakulására, mint Tajfel (1972) identitás-kategorizálása, Krappmann (1980) feltételei, Assman (1992) típusai mellett Pataki Ferenc szociálpszichológiai jelensége. A Barthiánus féle etnikai identitás koncepciója rugalmas lehetőséget nyújt az egyén alkotói és formálói hatásának az adott kulturális közegére. Az egyén visszahatása környezetére a művészberek tekintetében hatványozottan megnyilvánul; a Barthiánus féle megközelítés és a művészetelmélet kontextusának vizsgálata új nézőpontot hoz a kisebbségi alkotók munkáinak értelmezésében.

A kutatás módszertana az alkotók félig strukturált szakértői mélyinterjúi, mint elsődleges objektív megközelítés, és mint ahogy Erik H. Erikson és Fredrik Barth is első-sorban az egyénben lezajló benső folyamatokként alkották meg koncepciójukat.

A roma képzőművészet fogalmának definiálásán túl *A kezdeti cigány/roma képzőművészet és változásának folyamata* megnevezésű ábra kialakítása és elemzése révén a roma képzőművészetben megnyilvánuló változatos interpretációs módokat szemléltetem. Ezzel kiszélesítem a roma identitásértelmezések és alkotói mechanizmusok kontextusának perspektíváját, teret nyújtva az alkotások tágabb értelmezésére és realisabb befogadására.

Mindezen megállapításokat pedig átszővi a pervazív identitásértelmezések változatos megélése a műalkotás létrejöttének vonatkozásában, mely a kollektív identitástudat és az egyetemes művészet fókuszából is reflektál.

Dr. Habil Bólya Anna Mária

Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet

Európa társasági táncainak térformái és Durkheim

Az előadás talán szokatlan módon az európai identitás tárgykörébe vonja azt a viszonylag ritkán vizsgált témát, amely a társasági táncok térformai alakulását a társadalmi szolidaritás és együttműködés alakulásával köti össze. A kutatás által ismert teljes európai történet társasági táncformái beszédes átalakuláson mennek át a 12. századtól kezdődően, kulturális régióként különböző fázisokban. A tánc térformák történeti alakulása szimbolikusan tükrözi a kulturális folyamatokat. A táncolók térben való kötött és kötetlen, kapcsolódó vagy független táncolása, a táncolók között koreografikus kapcsolatok alakulását vizsgálja az előadás. A Durkheim-i szociális pezsztől elkezdve a társadalmi szolidaritás meggyengüléséig e térformai jellegzetességeket társadalmi “közös” identitás non-verbális, térbeli és mozgásos kifejeződéseként értékeli. Egy adott közösség és annak tánc kultúrája közötti nagyon szoros összefüggéssel több elmélet foglalkozik. Ugyanakkor ez a kapcsolat nem írható le valamiféle matematikai pontossággal. A tánc metaforikusan is kifejezheti a közösségi közös identitást, ezt a kapcsolatot is vizsgálja az előadás.

Chvála Márton Tibor

ELTE BTK TDI Művelődéstörténet Doktori Program

Identitas Leonina – A Leó pápák öröksége

2025 május 8-án választották meg a Katolikus Egyház 267. pápáját, aki a XIV. Leó nevet vette fel. A névválasztás után megindultak a találgatások, hogy mi az apropója, kikkel kíván azonosulni az új egyházfő. Számtalanszor elhangzott, hogy XIII. Leó pápa szociális- és társadalmi munkásságának örököseként kíván fellépni, ugyanakkor XIII. Leó pápa is egy hosszú névsorhoz csatlakozott.

A Leó pápák között találhatók olyanok, akik a leghosszabban pontifikáló egyházfők közé tartoznak (hármán is több mint 20 évig uralkodtak), de vannak olyanok is, akik a legrövidebbekhez (volt, aki csupán 27 napig). A Leók túlnyomó többsége – kilenc – az Egyház kétezer éves történelmének első felében uralkodott, de az elmúlt két évszázadban is volt két Leó az egyház élén. Vannak, akik a legnépszerűbb pápák közé tartoznak (I. Nagy Szent Leó, XIII. Leó), és vannak, akik a legrosszhírűbbek közé (X. Leó). Vannak köztük, akik szerzetesből lettek pápák, vannak, akik világi papból, de olyan is van, aki laikus volt megválasztása előtt. Volt köztük tudós, lekipásztor, aszkéta, diplomata és számos reformer.

Az előadás célja megvizsgálni azt, hogy mik azok a visszatérő motívumok és jellemzők, amik összekötik ezt a meglehetősen heterogén névsort; hogy hogyan lehet csoportosítani a „Leókat”; valamint, hogy a „XIII. Leóság” – amivel közösséget vállalt az új pápa – mit tartalmaz a *Rerum novarumon* túl.

Csáji László Koppány

MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet

Új vallási mozgalmak tér- és identitáskonstrukcióinak összefüggései, művészi reprezentációi

Kulturális és szociálintropológusként 2008-tól több helyszínrő, tartós terepmunkát folytattam különböző kortárs Kárpát-medencei új vallási mozgalmak körében. Előadásomban egy karizmatikus keresztény, egy újpogány és egy New Age világába tartozó csoportot hasonlítok össze a földrajzi térhez, terekhez való viszonyuk, tér- és identitáskonstrukcióik és ezek vernakuláris művészeti eszközökkel történő reprezentációja szempontjából. A lokális identitások sajátos interferenciáit figyelhetjük meg azoknál a csoportoknál, amelyek az értékrend (vallási identitás) alapján nagyon távoli, néhány főből álló lokális csoportokat kapcsolnak össze. Mely térképzetek, értékek és helyek mentén alkotják meg a vallási identitásuk mentális térképét? Milyen narratívákat kötődnek ezekhez? Milyen művészeti eszközökkel kapcsolódnak a számukra jelentéssel bíró – a csoportdiskurzus során jelentéssel telített – térhez és időhöz? Hogyan változott, és milyen időbeli dinamikával ezeknek az identitáskonstrukcióknak a tartalma az általam végzett több éves terepmunka során? Előadásomban az interpretatív antropológia kereteit a diskurzuselmélet és a kognitív szemantika eszköztárával, eredményeinek felhasználásával tárgítom ki. Ennek során túl kívánok lépni az egyes csoportok statikus képének megfogalmazásán, és azt vizsgálom, hogy milyen diskurzusok mentén, hogyan alkotják meg a csoportok földrajzi térhez kötődő identitásrétegeiket és milyen jelentéseket kapcsolnak ezekhez. A vernakuláris művészeti reprezentációik és az általuk felhasznált műalkotások jó példát szolgáltatnak annak elemzésére, hogy az értelmező közösségeknek is tekinthető új vallási mozgalmak milyen eszköztárból, referenciakészletből merítenek e diskurzusaik során.

Demeter Gábor – Eszik Veronika

HUN-REN BTK TTI

A táj nemzetiesítése 2 – a Kronprinzenwerk mint a nemzeti és összbirodalmi identitás tükre

Előző tanulmányunkban Hunfalvy János *Magyarország és Erdély képekben* (Pest/Darmstadt, 1856) munkája alapján megvizsgáltuk, hogyan vált a természeti és épített környezet a Habsburg abszolutizmussal szemben megformálódó nemzeti identitás részévé, és hogyan próbálta a földrajz és országisme integrálni a nemzetiségek dominálta periferikus tájképet a magyar politikai nemzet koncepciójába. Ebben a tanulmányban a Kronprinzenwerk Magyarországra vonatkozó kötete alapján térinformatikai és statisztikai módszerekkel egyrészt arra keressük a választ, hogy mely természeti tájlemek és épített környezeti elemek tekinthetők konstansnak a magyar identitáskonstrukció szempontjából, azaz egyszerre jelennek meg a Habsburg-ellenes identitáskonstrukcióban és a századfordulón is; melyek indifferensek a Habsburgokhoz való viszonyulást illetően; melyek újak Hunfalvy listájához képest (a munka volumene miatt jóval több entitás kerül említésre, mint Hunfalvynál). Külön vizsgáljuk, hogy mely elemek tekinthetők nemzetinek és melyek összbirodalminak a magyarországi tájképben (ahol pl. osztrák, Habsburgokkal kapcsolatos események jelennek meg), illetve melyek szimbolizálják a magyarság belső gyarmatosító törekvéseit, hogyan jelenik meg a nemzetiségi tájak, történelmi eseményeinek és épületeinek integrálása a magyar identitásba és kanonizálása (magyar történelmi emlékek, épületek felsorolása a nemzetiségi tájban, mint pl. a Szerémség). Szintén megvizsgáljuk, hogy a természeti vagy történelmi, épített elemek dominálják a kötetet, és hogyan változott ezek súlya a Hunfalvy-féle háromkötetes műben tapasztalathoz képest.

Domokos Johanna

MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Bielefeldi Egyetem Nyelvi Tanszék

Határok megkérdőjelezése az Ellos Deatnu – Éljen soká a folyó! számi környezeti művészeti projektben

Eredeti számi nevén „nagy folyót” jelentő *Deatnu* (norvég nyelven *Tana* vagy *Tanaelva*; finn nyelven: *Teno* vagy *Tenojoki*; svéd nyelven *Tana älv*), Észak-Skandinávia legnagyobb folyója. A hozzá kapcsolódó *Ellos Deatnu – Éljen soká a folyó* című interdiszciplináris projektsorozat, amelyet fiatal számi művészek és környezetvédelmi aktivisták 2017-ben kezdeményeztek, a környezeti aktivizmust, előadóművészetet és digitális művészetet ötvözi. Céljuk, hogy ne hagyják szó nélkül a számik őshonos területén a Deatnu folyó mentén (ma Norvégia és Finnország határán) található ökológiai és kulturális kihívásokat. A projektláncolat, mely vizuális művészek, költők és környezetvédők együttműködését fogja össze, interaktív installációkat, multimédiás előadásokat és digitális történetmesélő platformot hozott létre, melyek középpontjában a folyó mint kulturális és ökológiai entitás áll.

A Norvégia által jogilag is őshonos lakósként elismert számiknak a természet- és földhöz való viszonyulás szemszögéből az *Ellos Deatnu* a Deatnu folyót olyan jogi entitásként is tekinthető bioszféraként vizsgálja, amely egyszerre szolgál az emberi túlélés és a környezet megőrzésének színtereként. A folyó, amely évszázadok óta központi szerepet játszik az ott élő számik életében, egyben erőteljes szimbólum is, mely a folytonosságot, az ellenálló képességet, valamint a nemzeti határok és a természeti erőforrások kizsákmányolásával szembeni folyamatos küzdelmet jelképezi. Artivista (art+aktivizmus szakak összetételére utal) akcióik arra invitálja a közönséget, hogy mindenki saját felelősségérzete szerint reflektáljon a folyó ökológiai jelentőségén, valamint a számi tudás és szuverenitás megőrzésének fontosságán a 21. századi kihívások tükrében.

Ez az előadás azt vizsgálja, hogy hogyan alakítja át az *Ellos Deatnu* a művészet, a környezet és a határok közötti kapcsolatot, és milyen multimédiás eszközöket alkalmaz, hogy különböző közönséggel folytasson párbeszédet a környezeti igazságosság, az őslakos jogok és a határ menti régiók jövőjéről. Röviden áttekintve a világ egyik legeredményesebb őslakos-emancipáció elmúlt fél évszázadát, az előadás felmutatja az *Ellos Deatnu* számi törekvésnek a művészet és az aktivizmus határain átívelő potenciálját, hozzájárulva a globális környezetvédelmi felelősségvállalásról és a kulturális szuverenitásról folytatott szélesebb körű diskurzushoz.

Egri Petra

MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, PTE Alkalmazott Művészetek Tanszék

Romani Madonna, mint roma női identitáskonstrukció

A divat sajátos episztemológiai pozíciót kidolgozó kulturális diszkurzus. Az öltözködést, mint egy funkcionális (nem jelentés-teremtő) emberi működést (a csupasz emberi test külső behatásoktól való védelmét) a divat sajátos jelentésekkel, formákkal, üzenetekkel telített, intézményesen szervezett aktivitássá változtatja. Ebben a megformálódásban, diszizkurzívvá emelésben meghatározó szerepet kaptak a luxus divatházak, amelyek identitásformáló erővel is bírnak. A *Romani Design* a világ első roma divatháza, amelyet 2010-ben alapított egy roma testvérpár. A divatszakmában és a közöségművelő (Berhida projekt) tevékenységükben is több mint egy évtizede egy olyan divat-diszkurzust, divatbemutatókon megjelenített koherensen roma képzetrendszerrel működtetnek, amely egyszerre tört be a high fashion magyarországi világába és egyben megszólította a roma származású magyarországi közösséget is. Formált egy sajátos, és közel sem mindenki által elfogadott kulturális identitást. A *Romani Design* tervezői a hagyományos utalásokat kortárs dizájnba építik be, hogy emeljék a romák társadalmi presztízsét, és a divaton keresztül betekintést nyújtsanak a roma kultúrába. Céljuk, hogy egyfajta elképzelt közösséget hozzanak létre (Benedict Anderson) a divattermékek képi megjelenítésén keresztül. A 2021-es ready-to-wear ruhakollekciójukban a ruhákön és kiegészítőkön Szűz Mária képeinek, szakrális tárgyakkal és saját családi fotókkal a montázs jelenik meg. Megalkották saját 'Romani Madonnájukat', amely számukra a roma nőt a legmagasabb pozícióban, a szentek közé emelve ábrázolja. A Szűz Mária arca helyére édesanyjuk vagy nagymamájuk fényképét helyezik el, ezzel is hirdelve a női emancipációt. Előadásomban azt vizsgálom, hogyan épül be a roma női identitás a divattervezés folyamatába, illetve a 'Romani Madonna' miképp jelenik meg három különböző térben (múzeum, utcai viselet és csatka búcsú).

Fenyvesi Balázs

ELTE BTK TDI Atelier Interdiszciplináris történeti Doktori Program

Válság és változás között. A magyar „spanyolos” identitás alakváltozásai a korai Kádár-rendszer Magyarországon (1956-1963)

1956. október 20-án az Országházban a Nemzetközi Brigádok megalakulásának 20. évfordulója alkalmából külföldi delegációk jelenlétében ünnepélyesen kitüntették a még élő 175 magyar veteránt, akik a spanyol polgárháborúban a köztársaságiak oldalán fogtak fegyvert. A napokkal később kitört sikertelen szovjetellenes felkelés gyökeresen átalakította a politikai viszonyok mellett a szimbolikus küzdelmek terét is. A Rajk rehabilitálást, majd temetését követően az MDP kebelére visszafogadott egykori önkéntesek döntő többsége a párt mellett sorakozott fel és több prominens „spanyolos”, mint Sziklai Sándor, vesztette életét a harcokban. A „spanyolos” áldozatok képe pedig lehetőséget biztosított a hazai és nemzetközi porondon legitimitását érvényesíteni kívánó Kádár-rendszernek a forradalom „fasiszta” jellegének színrevitelében. A megtorlások éveiben a berendezkedő Kádár-rendszer jelentős szimbolikus és anyagi erőforrásokat összpontosított a munkásmozgalmi múlt olyan epizódjainak kutatására, feldolgozására és propagálására, amik akárcsak a spanyol polgárháború vagy a Tanácsköztársaság, lehetőséget biztosítottak a múlt és a jelen közötti folytonosság megképzésében. A magyar „spanyolosok” történelmében ezt az időszakot egy intenzív feltáró munka jellemezte és az önkéntesek identitását változó alakban vitték színre a jelentős kiadóknál publikált memoároktól a Munkásmozgalmi Pantheonon át kiállításokig. Egy ambivalens kultuszépítés bomlott ki ekkor, hiszen a Kádár-korszak legitimitását a háború utáni antifasiszta konszenzusra építette és annak nyelvezetére hivatkozott, míg igyekezett minél inkább elhatárolódni Rákosi örökségétől. A prezentáció azt veszi górcső alá, hogy hogyan beszélték el a „Rákosi fiúk” történetét Rákosi bukása után.

Fischer Viktória Kinga

ELTE BTK TDI Művelődéstörténet Doktori Program

Nagyasszonyi szerepkör mint nemzeti identitás?

A kora újkori főúri asszonyok megnevezéseként a nagyasszony, mint fogalom rendkívül sokáig tartotta magát nemcsak a történelemtudományban, de a kulturális életben is. A fogalom főként a 19. századi történetírók mentén terjedt el és gyökeresedett meg. A nagyasszonyok köré valóságos kultuszt építettek fel; Zrínyi Ilona, Széchy Anna Mária, Báthory Zsófia, Frangepán Anna Katalin alakjai mind a mai napig élénken élnek a kulturális életben, ahogyan a nagyasszonyi szerepkör is. Ezekről az asszonyokról sokszor kevés vagy ellentmondásos források és információk állnak rendelkezésre, nem ismert a valódi személyiségük, mégis a köztudatban ezeknek a neveknek a hallatán egyetlen kép rajzolódik ki az emberek fejében: A nagyasszony.

De mi is pontosan a nagyasszonyi szerepkör? Milyen kritériumoknak kellett megfelelnie egy nagyasszonynak? Egyáltalán létező vagy kreált fogalomról beszélhetünk? Beszélhetünk-e nagyasszonyi identitásról a 17. századi Magyarország kapcsán? Egyáltalán beszélhetünk-e női identitástudatról a 17. század kapcsán?

Előadásomban többek között ezekre a kérdésekre keresem a választ főként 19. századi történetírói munkákat, irodalmi alkotásokat vizsgálva és saját doktori témámhoz kapcsolódó kutatásimat felhasználva.

Fülöp Márta Mgr. PhD.

Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Kara (Univerzita Komenského, Bratislava) Szlovák Irodalom és Irodalomtudományi Tanszék

Nemzet a hársfa alatt: a szláv hársfa pozsonyi vonatkozásai

Az előadás a hársfa szerepét vizsgálja a szlovák nemzeti romantika irodalmában. Bemutatja a hársfa jelentéseit az európai kultúrában és azt a folyamatot, ahogy a szlovák nemzeti romantika irodalmában szláv fává változott. Mint minden növényi szimbólum, a fához kötődő alapjelentések a fa morfológiájából származnak: mivel sokáig él, a hársfa emlékfa volt, virágai és illata miatt inkább a női princípiumot jelenítette meg, és mivel ritkán vág bele a villám és a koronája kellemes árnyékot ad, védett hely is, az emberi találkozások helye is. Ennek megfelelően a hársfa elsősorban az idill terét teremti meg, a locus amoenus toposz fája. Ennek a toposznak három különböző változata jelenik meg az irodalomban és a kultúrában: a hársfa mint a szerelem helye, mint a család tere és mint a közösség tere. Az utolsó jelentésréteg nemzeti modifikációja a szlovák nemzeti romantikában a nemzet egyik legfontosabb tere lett. Az előadás másik felében a szláv hársfa esetleges pozsonyi eredetét vizsgálom. A hársfát mint szláv szimbólumot Ján Kolár (1793 – 1852) definiálta, ami különböző forrásokból táplálkozott. Ezek egyike a pozsonyi hársfa tradíciója a kelta pénzeztől, a reneszánsz Radéczi-kör versein keresztül az emeletes Pálffy-filagórián át a pozsonyi evangélikus temető hársfáiig. A pozsonyi hársfa tradíciója abban különbözött a hársfa európai szimbolikájától, hogy a fa alatti tér Pozsonyban a művészet, az inspiráció, az intellektuális találkozás és a szellemi egység helye is volt. A fa ezen vonatkozásai markánsan megjelentek a nemzeti szimbolikában. A nemzet tereként a hársfa árnyékában a nemzeti közösség tagjai találkoztak, hogy megvalósítsák a hársfa szimbolikáját: a harmóniát, békességességet és a lelki értékeket. Akik nem tartoztak a nemzet tagjai közé, azok ki voltak zárva a hársfa alól. A tanulmány röviden érinti a hársfa más (nemzeti) fákhoz való viszonyát is.

Dr. Gaucsík István

Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete

Szándék és alkotás. A felvidéki Zay családdal kapcsolatos identitáskonstrukciók vizsgálata

A csömöri Zay család a történelmi Magyarország egyik legjelentősebb arisztokrata családjának tekinthető. Bizonyos szempontból a család története egyedülálló, hiszen evangélikusok, sőt talán nem túlzok, hogy különleges, hiszen mind a magyar, mind a szlovák historiográfia tárgyát képezi, persze eltérő súlypontokkal. Legfontosabb uradalmuk Zay-Ugróc (Uhrovec) központtal a 16. századtól 1945-ig szlovák etnikai területen helyezkedett el. Másik központjuk a bucsáni (Bučany) kastély volt, szintén szlovák közegben, mely a 18–19. századi magyarországi főúri kultúra- és irodalompártolás fontos helyszíne, emellett a család tagjai Sopronhoz is szorosan kötődtek.

Ismeretes, és itt Bindorffer Györgyi¹ gondolatmenetét követem, hogy az identitás, bármilyen jelző áll is előtte vagy külön konkrét főnévként alkotjuk meg, nem önmagától való, és nem is létezhet önmagában. Szándékoltan, racionális okok mentén születik, a múltban is. Ez egy névadás, jelentéskalkuláció, melynek eredménye egy jelentéskonstrukció.

Az előadásomban a Zay család történetéhez, múltértelmezéséhez kapcsolható régi és jelenkori – térhez is kötődő – identitáskonstrukciókat társadalmi összefüggéseiben vizsgálom, három irányvonal mentén.

Arra keresem választ, hogy a genius loci lehet-e tudatalakító és modernizációs tényező? Ezek az újkori szlovák törekvések a hely identitásért folytatott becsvágyak, csupán nosztalgia, vagy változatok a múlt- és emlékezetkonstruálásra? És nem utolsó sorban, milyen ezeknek a közösségi hatása, visszhangja?

¹ Bindorffer Györgyi: Kettős identitás. Etnikai és nemzeti identitástudat Dunabogdányban. Új Mandátum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2001, 18.

Hrčka Alexandra

ELTE BTK TDI Művelődéstörténeti Doktori Program

A mosóci polgári társaskör (Mošovská občianska beseda) és a szlovák nemzeti identitás

1912. január 19-én a Národný Hlásnik (Nemzeti Hírnök) című lapban a mosóci polgári társaskör alapítását bemutató tudósítás jelent meg. Az írás üdvözölte a Turóc megyei egyesület létrejöttét és bizodalját fejezte ki abban, hogy ez a szlovák nemzet javát fogja szolgálni. 1910-ben a túlnyomórészt szlovák etnikumú község népességszáma nem érte el a kétezer főt sem, így elmondható, hogy Mosóc (Mošovce) nem tartozott a legjelentősebb központok közé. Ennek ellenére a település szimbolikus jelentőséggel bírt. 1793-ban itt született a pánszlávizmus atyja Ján Kollár, és 100 évvel később szintén itt kerültek betiltásra a Kollár születésének századik évfordulójára szervezett ünnepek. A kiegyezést követően is számos szlovák kulturális, leginkább színházi esemény helyszíne volt a község. Ennek ellenére a szlovák egyesület végül csak 1912-ben kezdte meg működését, miután az alapszabályt hetedszeri próbálkozásra jóváhagyták. A dualizmus kori nemzetfejlődés szempontjából kétségkívül jelentős volt az egyesületek szerepe. Ebből a szempontból a kisebb egyesületek és társaskörök tevékenysége sem elhanyagolható, amennyiben ezek hatása helyi szinten, a szélesebb nyilvánossághoz is eljuthatott. Az előadásomban a mosóci egyesület működésén keresztül szeretném bemutatni a kisebb szlovák nyelvű kulturális, társas vagy olvasó egyesületek néhány jellemző vonását, leginkább a nemzeti identitás erősítésének szempontjából.

Dr. István Anna

ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet

Ján Hollý (1785–1849) levelezése a katasztrófák tükrében

Ján Hollý (1785–1849) a szlovák romantika egyik legfontosabb szerzője, katolikus pap volt, költő és nyelvújító. Szépirodalmi művein, fordításain kívül fennmaradt levelezése is. Leveleiben beszámol aktuális fordításairól, az irodalommal kapcsolatos gondolatairól, de nyíltan és őszintén vallott testi bántalmairól is. Betegségeiről, fájdalmairól leveleiben meglepő nyíltsággal beszélt, különböző testi gyötrelmeit megosztotta barátaival, ismerőseivel. 59 éves korában nagy tűzvész tombolt a falujában, Vágmedencén, ennek következtében tulajdonképpen megvakult. Látásnak elvesztése nagy csapást mért rá, mozgása végképp nehézkessé vált.

A Vágmedencén bekövetkezett tűzvész a levelek tanúsága szerint nem csupán egyszeri eset volt. A területet rendszeresen öntöttel a víz, tűzvész is tombolt sokszor, a járványok is tizedelték a lakosságot és a termés is sokszor volt eladhatatlanul rossz vagy használhatatlan.

A folyamatos nehézségek nyomot hagytak a már életében legendává vált szerző művein, szövegein. Előadásomban ezen önreflektív, öntükröző, identitásképző elemek bemutatásával, elemzésével szeretnék foglalkozni.

Karakaş Veysel Can

ELTE BTK TDI Atelier Interdiszciplináris történeti Doktori Program

Isztambuli Taksim tér és identitásépítés: A tér múltja kritikus szempontból (1928–1938)

Taksim tér, amit építettek Isztambulban 1928-ban, a politikai hatalom és a fiatal köztársaság fontos szimbóluma lett a két világháború között. Az Oszmán Birodalom összeomlása (1922) után, török nacionalisták akik Musztafa Kemál (1881–1938, később 1934 után Atatürknek –a törökök atyjának - hívják) vezetősége alattépítették az új államot 1923-ban: Török Köztársaság. A fiatal államnak két új fontos ideálja volt: a szekularista ideológia és szigorú török nacionalizmus. Ez a két ideál együtt létezett a harmadikkal: Atatürk kultusz. Az Atatürk kultusz olyan erős volt, hogy Atatürk a világ egyik kevés politikai vezetője lett, akinek szobrokat állítottak a halála előtt. Mindhárom ideált, amik nagyon fontos szerepet játszottak az új török identitásépítésben, a Taksim téri Köztársaság emlékmű gazdagon reprezentálja.

Az új nemzeti identitásépítés és a három ideál nemcsak a Köztársasági emlékművel jött létre, hanem az emlékmű körül megszervezett politikai tüntetésekkel is. 1928 és 1938 közötti három különböző politikai tüntetés megvalósult a Taksim téren. Ez a dolgozat kritikus szempontból vizsgálja a Köztársasági emlékmű, az említett három tüntetés és az új nemzeti identitásépítés közötti kapcsolatot. A dolgozat válaszokat keres a következő két kérdésre:

1) Hogyan valósítja meg a fizikai tér az identitásépítést? 2) Mit jelentett a Taksim tér építése és a Köztársasági emlékmű felállítása a birodalom utáni Isztambul kontextusában, a változó politikai és kulturális környezetben?

Kertész Noémi

Miskolci Egyetem

Gdańsk lengyel várossá válása

Günter Grass *A bádogdobban* megemlékezik a szülővárosát 1945-ben elemésztő tűzvészről, arról, hogy mindaz, aminek a felépítéséhez több, mint hétszáz év kellett, három nap alatt kiégett. A regényben a veszteségek felsorolása a történelmi városrészek megnevezésével indul, és a templomok, terek és utcák lajstromával zárul. Az egykori Danzig története szimbolikusan is véget ér az ostrom pusztításában, hiszen az ostrom és a város elfoglalása nemcsak a történelmi városközpont pusztulásával járt, hanem további ki- és betelepítésekkel, amelyek következtében a város lakosságának döntő többsége néhány év alatt teljesen kicserélődött. Sem a háborús pusztítás, sem a kényszermigrációk mértéke miatt nem egyedülálló Danzig/Gdańsk 20. századi története, a városközpont újjáépítése viszont különlegessé teszi. Ez az első olyan pozitív közös tapasztalata az 1945 után a városba települő lengyeleknek, amely alapítómítoszként kezdett működni. Közös, de még nem a városhoz kapcsolódó tapasztalatot jelentettek a háborús évek is, a német és a szovjet támadás, a menekülés, a fogság vagy éppen a harcokban való részvétel, a hivatalos propaganda ezekből a traumákból a németektől elszenvedett sérelmeket juttatta folyamatosan a lakosság eszébe, ami sokáig lehetetlenné tette a város régi német hagyományainak szélesebb körű megismerését. Csak egy újabb szimbolikus esemény, az 1980-as hajógyári sztrájk és a Szolidaritás mozgalom megszületése hozott alapvető fordulatot a város múltjához való viszony alakulásában és a városi identitások formálódásában. Tervezett előadásomban az 1970-es évek végétől induló folyamat állomásait mutatom be, amely során a már Gdańskban született nemzedékek képviselői új kötődéseket, új viszonyt alakítanak ki a város múltjához, a városrészekhez, az épített örökségéhez.

Kocsis Dorottya

ELTE BTK TDI Művelődéstörténeti Doktori Program

A Magyar Adria Egyesület és a Tenger című folyóirat

Az 1911-ben indított *A Tenger* című folyóirat és a Magyar Adria Egyesület közéleti, tudományos, majd revizionista szerepét szeretném bemutatni a folyóirat megjelenését felölelő három évtized során, valamint a létrejöttékor megmozduló közéleti és tudományos szaktekintélyek összefogását, tenni akarását a Fiume és környékének magyar vonatkozású történelmét, helyi kultúráját és élővilágát ismertté tevő sajtótermék fejlődését, virágzását és hanyatlását.

Az előadás során választ kapunk az alábbi kérdésekre: Hogyan befolyásolta az első világháború, a trianoni döntés, valamint a második világháború a kezdeti tudományos és széleskörű ismeretterjesztő lelkesedést? Milyen tervei voltak az alapítóknak, a folyóirat szerzőinek, támogatóinak? Melyek valósultak meg ezekből és melyek nem? Milyen hatása lehet egy folyóiratnak nem csak létrehozóira, a tudomány művelőire, hanem szélesebb közönségére, az olvasótáborára? Milyen narratív szerepe volt Fiumének, mint tájnak a magyar olvasók számára?

Kondorosy Csenge

ELTE BTK TDI Atelier Interdiszciplináris történeti Doktori Program

Hely, amely összeköt. Helyidentitás és helykötődés viszonyának feltárása elméletek és empirikus tapasztalatok alapján

Előadásomban a helykötődés és a helyidentitás fogalmának különbségeit és hasonlóságait vizsgálom; empirikus példák segítségével mutatom be, miképp ragadják meg az egyének és környezetük közti kapcsolatot.

A két fogalom hasonlóságánál fogva gyakran összemosódik, empirikus kutatások alapján azonban úgy tűnik, a környezethez fűződő viszony eltérő dimenzióit tárják fel. A helyidentitás az egyéni és kollektív önazonosság térbeli kölcsönhatásaira, a tér szimbolikus jelentéseire és társadalmi beágyazottságára hívja fel a figyelmet, míg a helykötődés inkább az érzelmi, kognitív és viselkedési dimenziókat helyezi előtérbe. A két fogalom közti kapcsolat tekintetében ennek ellenére nincs egyértelmű tudományos konszenzus. Előadásomban először a fogalmak egymáshoz fűződő, sokrétű viszonyulását mutatom be a vonatkozó elméleti diskurzus alapján, felvázolva a dilemmákat és kérdéses pontokat. Ezt követően – a PhD kutatásom részét képező terepmunka és interjúk tapasztalatai alapján – empirikus példák segítségével teszek kísérletet a dilemmák tisztázására.

Előadásomban kitérek arra is, milyen (eltérő) módszerekkel vizsgálható ez a két dimenzió, illetve hogy ezek a különbségek hogyan segíthetnek a környezethez fűződő viszony mélyebb megértésében. A téma különösen releváns a jelenkor globalizálódó világában, ahol a környezethez fűződő viszony talán sokszínűbb, mint valaha.

Kovács Kristóf

ELTE BTK TDI Művelődéstörténet Doktori Program

A magyarthoni evangélikus szlovénok etnikai identitása 1919 előtt

A történeti Magyarország délnyugati sarkában, Zala és Vas vármegye területén élő körülbelül hetvenezres szlovénségből húszezren evangélikusok voltak. A magyarthoni szlovénok (magyarul a korszakban „vendek”) irodalmi nyelvét a 18. században evangélikus lelkészek, Franc Temlin (1670?–1750?), Števan Küzmič (1723–1779), Števan Sijarto (1765–1773) kodifikálták, azonban a 19. század derekától az anyanyelvi irodalmi tevékenységet a katolikus vették át. A magyar kultúrához és politikai nemzethez való közeledés Števan Lülik (1764–1847) tankönyvei és Rudolf Cipot (1825–1901) tevékenysége jól tükrözi. A Kossuth melletti kiállást Janoš Berke (1814–1908) lelkész kiválóan képviseli, aki visszautasította a térségben járó szlovák nemzeti mozgalom vezetője, Miloslav Hurban (1817–1888) magyarok elleni felhívó ajánlatát. A kiegyezést követően Janoš Kardoš (1801–1873) lelkész fordított népe számára magyar nyelvtankönyveket, kiadott több imakönyvet. Azonban ekkor már a szlovénvidéki evangélikus lelkészek a magyarosodás fontosságát hangsúlyozták, iskoláikban szinte minden tantárgyat magyar nyelven oktattak. A 19. század végétől pedig az evangélikus vezetők, Kovács István (1866–1945), Janoš Flisar (1856–1947), Adam Luthar (1887–1972) csatlakoztak a Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület „magyarosító” akcióihoz, támogatták a vend kérdést, vagyis a magyarthoni szlovénok leválasztását az egységes szlovén nemzetről. Ugyan már alkalmanként magyar nyelven is tartottak istentiszteletet, még a Szlovénvidékre érkező nem szláv ajkú lelkészeknek el kellett sajátítani a nép anyanyelvét. Sőt, Pavel Luthar (1839–1919) lelkész munkája és prédikációi a „vend irodalmi nyelv” evangélikus megújításának értékelhető. 1918 végén Kovács István és a vendvidéki lelkészek hűséget fogadtak Magyarországnak mellett, és a Mura túloldalán létező egységes szlovén nemzet gondolata ellen, még a magyaros helyesírást is megtartották. Vendszlovén identitásuk – ahogyan később ők maguk is írták – az 1919-es impériumváltás után konzerválódott, mely egészen 1945-ig tartotta magát a szlovén nemzet egységével szemben.

Labáth Ádám

ELTE TTK FDI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

Semlegessé traumatizálva: A katonai semlegesség szerepe az ír nemzeti identitásban

Az orosz-ukrán háború Európa több semleges országát is arra készítette, hogy újra-gondolja a védelemi politikáját, és felülbírálja a korábbi semlegességét. Svédország és Finnország a változtatás mellett döntött, és csatlakoztak a NATO szövetségéhez. A diskurzus megélénkült Írországbán is, ahol a semlegesség mindig is vita tárgya volt, ugyanakkor mégis minden jelentősebb változtatási kísérletet széles körű ellenállás akadályozott meg. Az ír társadalom számára a katonai semlegesség mára nem csupán politikai kérdés, hanem a nemzeti identitás része lett.

Kevés ország mondhatja el magáról, hogy hivatalosan is semleges maradhat, és közülük is sajátos helyzetben van Írország. A szigetország kül- és védelempolitikáját a dichotómiák sorával lehet jellemezni: semleges államként aktív szerepet vállal az ENSZ békefenntartó missziókban és elkötelezett tagja az Európai Uniónak; elzárkózik a NATO-csatlakozástól, de az ország védelme erősen függ az Egyesült Államoktól és az Egyesült Királyságtól; annak ellenére, hogy nem kíván részt venni semmilyen konfliktusban, mégis erkölcsi kötelességének érzi, hogy kiálljon más gyarmati országok vagy antikolonialista mozgalmak mellett. Ezen morális kötelességre hivatkozva állt ki Írország Ukrajna mellett is.

Ha mélyebbre ásunk az okok feltárása érdekében, akkor láthatjuk, hogy az ír társadalom, mint féltve őrzött, nehezen megszerzett kincsként tekint a semlegességre. A semlegesség politikája mögött az ország egykori gyarmati múltja, annak feldolgozatlansága, és a konfliktus lezáratlansága sejlik fel. Minél jobban megismerjük az ír társadalom működését, annál világosabbá válik, hogy bár az ország elnyerte függetlenségét, a gyarmati múlt hatásai még ma is érezhetők. Ezen szempontok vizsgálatán keresztül megérhetjük Írország külpolitikáját, és azt is, hogy egy csekély katonai erő képviselő kisállam miért ragaszkodik ennyire a semlegességéhez a bizonytalanság korában.

Dr. Lázár Marianna

KRE BTK Kelet-Ázsia Intézet, Japanológia Tanszék

Identitás kifejeződése az ókori japán halomsírokból

A tárgyak nem csupán személyes vagy csoportszintű szándékok, önazonosságok passzív tükrözői, hanem önálló életútjuk során aktívan formálják és alakítják ezeket. Mivel a tárgyak, jellegzetes megformálásuk, részleteik nélkül az identitás kifejezhetlenné válna, a társadalom kategóriáinak, különböző szintű azonosságtudatainak aktív alakítója és fenntartója is az embert körülvevő tárgyi világ.¹

Az ókori japán halomsírokból található sírmellékletek fontos információkat hordoznak az eltemetett személyek identitásáról, társadalmi státuszáról, valamint társadalmi és politikai kapcsolatairól. E tárgyak és ezek ornamentikájának elemzése alapvető szerepet játszik a japán történelmi és kulturális örökség megértésében, különösen a 3. és 7. század közötti időszakban.

A halomsírok jellemzően a helyi elit, a Jamato uralkodók (később császárok), nagyhatalmú nemzetségfők, vagy nagyobb befolyással bíró emberek temetkezési helyei voltak. A sírban és a sír felszínére elhelyezett sírmellékletek (bronz díszfegyverek, vasfegyverek, vaspáncélok, kerámiák, ékszerek, bronztükrök, lovas eszközök, mezőgazdasági eszközök, díszes koporsók) mind arra utalnak, hogy az elhunytak különböző régiókból származó, különböző kapcsolatokkal és életúttal rendelkező, magas társadalmi státuszú személyek voltak. Sőt, a helyi és külföldi eredetű temetkezési tárgyak nemcsak az egyén életkörülményeit, földrajzi-nemzetségi hovatartozását, helyi és nemzetközi kapcsolatait tükrözik, hanem a társadalom és a kultúra kollektív viszonyait is, mivel ezek a tárgyak és azok jellegzetességei az adott közösség(ek) struktúrájának szimbólumai is.

Előadásomban különböző példákkal szeretném szemléltetni, hogy a japán halomsírokból vagy halomsírok területéről előkerült temetkezési tárgyakból hogyan tudunk következtetni az elhunyt személyek és azok közösségeinek identitására.

Hivatkozott irodalom

Maldonado, Adrián and Russell, Anthony: Creating Material Worlds. In: Creating Material Worlds: The Uses of Identity in Archaeology. Oxford, Oxbow Books, 2016. pp. 1–16.

¹ Maldonado-Russell 2016

Lupescu Makó Mária

Babes-Bolyai Tudományegyetem Magyar Történeti Intézet

A viselet kultúrái: öltözet, identitás és reprezentáció a kora újkori Erdélyben

Tervezett előadásomban a viselet, identitás és reprezentáció kérdéskörét járnám körül a kora újkori erdélyi írott és képi források tükrében. A korszak gazdasági és technikai újításainak következményeként új textíliák jelentek meg, melyek az öltözködésre is kihatással voltak. A jogi, vallási és társadalmi változások a ruhák világát is megváltoztatták, vitákat gerjesztve adott esetben a viselet erkölcsi normáiról, magáról a viseletről, valamint a vallási, nemi és akár az etnikai identitásról. Mindezek a korabeli vallási és felekezeti szempontból „sokszínű” Erdélyben hatványozottan jelentkeztek. Az előadás tehát ezen a talajon vizsgálná a viselet, identitás és reprezentáció háromszögét.

Mecser Szilvia

ELTE BTK TDI Aterlier Interdiszciplináris történeti Doktori Program

„Emlékszem rá, hogy május 2-án a gyűrűs kút oldalán még jég volt.”

A szovjet hadifogság narratív tere és ideje M. József visszaemlékezéseiben

Hogyan jelenik meg a hadifogság időtapasztalata évtizedekkel később írott visszaemlékezésekben? Előadásomban e kérdést vizsgálom M. József, emlékiratait, más a hasonló személyes források kontextusába helyezve. A vizsgált szöveget 1988-2001 között három szövegváltozatban írta M. József egykori híradós honvéd, akit 1942-ben a 2. magyar hadsereg VII. hadtest 20. hadosztályával szállítottak a keleti fronthoz, részt vett az Urivi hídfőcsatákban, és a szovjet áttörést követően 1943 februárjában esett hadifogságba, amelyet öt és fél évig több szovjet táborban töltött. A háborús tapasztalatok meghatározó része a hadifogság. Számottevő, hogy a visszaemlékezésben milyen arányban jelenik meg. A testi és lelki tapasztalatok – sérülések, éhezés, az elgyengülés, a helybeliekhez, a szabadsághoz, a társakhoz és fogvatartókhöz való viszony leírásai csakúgy időjelölővé válnak, akár a természet és a táborhelyek változása. Célom, hogy képet adjak a forrás segítségével arról, hogy a visszaemlékező személy milyen időhatárokat talál a hadifogságban tapasztaltak elbeszéléséhez, és a szövegek narratív ideje milyen kapcsolatban áll egymással is.

Nagy-Laczkó Balázs

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz - Kulturális Antropológia Program

Nagy Makkfa és kis makkfiak. A fák és a hozzájuk kapcsolódó közösségi gyakorlatok szerepe a helyi identitásban Békés vármegyei városi példákon keresztül

Az interdiszciplináris szemlélettel, részben levéltári jellegű kutatómunkával, részben a kulturális antropológia megszokott terepi módszereivel, megfigyeléssel és interjúkkal végzett kutatásomban Békés vármegye városias településein a fák szerepét vizsgálom a helyi identitásban és a közösségi emlékezetben.

A térség hazánk fáiban legszegényebb vidéke, így az egyes, gyakran magányosságuk és méreteik nyomán is a táj síkjából kiemelkedő példányok különös jelentőségre tesznek szert. E gyakran matuzsálemi kort megélt, nemzedékeket összekötő fákra nem csupán a természeti örökség, de a helyi kulturális és történeti örökség részeként is joggal tekinthetünk.

A vidék átalakulása, az éghajlatváltozás és egyéb, jellemzően antropogén eredetű változások következtében a többnyire a korábbi környezeti adottságokhoz jól alkalmazkodott, leginkább őshonos fajokhoz tartozó „élő mementók” egy része a legutóbbi időben vált fenyegetetté, indult pusztulásnak vagy éppen veszett oda.

Ezekre a jelenségekre az egyes közösségek más és más, de jellemző válaszokat adnak, melyeket előadásomban néhány kiemelt példán, mintegy esettanulmány szerűen igyekszem bemutatni, rávilágítva az ember és a fák, valamint az épített és természeti örökség közötti sajátos és dinamikus kapcsolatra, az egyes kiemelt példányok, facsoportok meghatározó szerepére a helyi identitásban.

Nemes Márk

MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet

Identitáskonstrukciók a hazai újpogány térképen – a Magyar Ásatú Közösség esete

A vallástudomány az 1960-es évek vége óta világszerte a vizsgálat az olyan emergens vallási jelenségeket, amely egy idealizált „ősiség” hitelességet nyújtó alapjaira építkezik. A szakmai diskurzus ezen jelenségeket együttesen újpogányság gyűjtőfogalom alatt kezeli. Közöttük bizonyos mozgalmak Skandinávia gazdag történelme, folklórja és mitológiája felé fordulnak inspirációért. Ezek a mozgalmakra – melyeket a szakirodalom az asatru terminussal illet – jellemző, hogy a rendelkezésre álló történelmi forrásokat szelektíven (re-)interpretálják miközben bricolage vallásossággal, New Age-ből és spiritualizmusból is inspirációt merítve egyedi, posztmodern individualista vallási jelenséget hoznak létre. Az asatru mint emergens vallás, megalapozott történelmi és kulturális beágyazottsággal rendelkezik Északnyugat- és Észak-Európa társadalmában. Jelenléte itt nem is feltétlenül vet fel ambivalens kérdéseket vallástudósokban.

A kérdéskör ugyanakkor más alakot ölt, ha az asatru transzplantátumairól beszélünk, melyek olyan kulturálisan és történelmileg idegen közegekben jelennek meg, mint Amerika, a Közel- és Távol-Kelet, a globális Dél, vagy saját régióink, Kelet- és Közép-Európa. Előadásomban a Magyar Ásatú Közösségben végzett, közel egy évtizedes etnográfiai terepmunkám eredményeinek ismertetésével azon összetett kérdést kívánom körüljárni, hogy e közösség tagjai miképp alakítják ki saját csoportszintű, vallási, nemzeti – esetlegesen nemzeteken felülemelkedő – identitásukat. Prezentációmban kifejezetten a hazai urbánus asatru-hívók példáin keresztül ismertettem ezen skandináv újpogány transzplantátumban felfedezhető sajátos identitásalkotó csatornákat, egyes kapcsolódó szubkulturális és ellenkulturális identitáskomponensek hatásait, valamint a közösség tagjainak világnézeti átalakulását az elmúlt tíz év során.

Némethy Kálmán

ELTE BTK TDI Művelődéstörténet Doktori Program

Kálazi József alezredes szerepe Békéscsaba 1956 forradalmi napjaiban

– Galánffy János alezredes visszaemlékezése alapján –

„Felséges tekintete a Fertő Tavának, nem hiszem, hogy mindent, aki még valóságos tengert nem látott, bámulásra, és ha ő Magyar, egy maga hazájában való belső gyönyörködésre ne gerjessze. (...) Éppen alkonyodás vala, a' midőn díszesítette ezt a' kilátást bal részről a' Soprony Városát eltakaró dombokon keresztül tsupa lángszinbe pompáson lenyugovó Nap. Mondám velem ott volt Barátomnak, tsak Magyar Ország az, melly eggy Tenger híjával lévén, legalább hasonló tekintetű vízzel se foglalkozhatott.” – írja Kis József orvosdoktor 1797-ben, a Fertő tavának geographiai, historiai, és természeti leírása címmel készült munkájának kezdő soraiban. Különös belegondolni, hogy míg napjainkban magyar tengerként általában a Balatont említjük, úgy a 18. század végén az ország észak- nyugati régiójában elhelyezkedő Fertő- tóra is igaz lehetett az állítás. A 17- 19. században keletkezett országleíró munkákat fellapozva is megfigyelhetjük, hogy többek között Bél Mátyás, Vályi András és Fényes Elek is kiemeli a Fertő tavat, mint az ország egyik legfontosabb természetföldrajzi egységét és kincsét, rögtön a Balaton után. A 20. században, a trianoni határ meghúzásakor pedig szintén a Fertőre szegeződött sok tekintet, amikor a tómenti települések sorsa, hovatartozása lett kérdés. Előadásomban szeretném megvizsgálni a Fertő- tó magyar identitásban betöltött szerepét és megválaszolni a kérdést, miszerint a ma már- már szinte elhanyagolt, csupán természetvédelmi szempontból értékesnek tartott táj, miként kapott hangsúlyosabb szerepet a múlt századok magyar identitásában?

Palotás Péter

ELTE BTK TDI Művelődéstörténet Doktori Program

A tudattalan, mint identitásképző belső tér

Tanulmányomban azt mutatom be, hogy az egyéni identitás miként képződik a tudattalan mélyrétegeiben Jung analitikus pszichológiai irányzata szerint. Ebben a narratívában a tér dimenzióját a tudattalan belső tere reprezentálja, ahol lehasadt személyiségrészek (ún. komplexusok) és archetípusok (ősképek) találhatók, amelyek e felfogás szerint nagymértékben felelősek az egyéni identitás kialakulásáért.

Ahhoz, hogy e folyamatot megértsük, először röviden áttekintem a jungi személyiségmodellt. Jung a psziché tudatos és tudattalan részekre osztja, ahol utóbbi képezi azt a fundamentumot, amelyből a tudat kinő. A tudattalan sokkal ősbibb, mint a tudat – utóbbi filogenetikailag csupán egy kései és törékeny fejlemény. Ebből következik, hogy a jungi megközelítés a tudattalan mindennapi életünkre gyakorolt hatását igencsak felértékeli. Jung szerint az egyén tudatos viselkedését számos láthatatlan, csupán hatásaiban érzékelhető, a tudattalan belső teréből eredő impulzus befolyásolja. E belső tér „perszonifikált” csomópontjait, archetípusait jelöli Jung az árnyék, az anima/animus illetve a Selbst fogalmaival. Ezek tudattalan lélekreszek: olyan kollektív személyiségfragmentumok, amelyek megismerése és tudatba emelése a személyiségfejlődés célja. Jung ezt individuációnak nevezi és egy olyan dinamikus folyamatnak tekinti, amelynek elsődleges célja a személyiség bővülése, kiteljesedése. Az individuáció során az egyén integrálja a valódi identitásának tekinthető archetípust, ezért ez tulajdonképpen önmegvalósítás (self-realisation), ami egy teljesebb, adaptívabb, toleránsabb attitűd kialakulásához vezet. Eközben az egyén mély és alapvető személyiségváltozáson megy keresztül, ami identitásának a megváltozásával is jár. A jungi identitáskonceptió tehát egy változó, dinamikus folyamat, amely részben tudatos, részben tudattalan gyökerekre vezethető vissza – ezek bemutatása az előadás célja.

Pásztor Katalin

ELTE BTK TDI Művelődéstörténet Doktori Program

Remetevárosból kastély - Majk és a csákvári Esterházy-család

A Komárom vármegyében található Majkot gróf Esterházy József, Komárom vármegye főispánja, későbbi országbíró 1727-ben vásárolta meg a tatai uradalom részeként, és pár év múlva a kamalduli szerzetesrendnek adományozta. A szigorú némasági fogadalomban élő fehér csuhás kamalduli remeték számára 17 különálló, saját kis kápolnával rendelkező úgynevezett cellaház épült, melyeket magas falak határoltak el egymástól. Ellátásukat és a kegyúr szállásolását kétszárnyas, emeletes főépület biztosította, az épületegyüttes középpontjában pedig pazar díszítésű templom adott teret a napi többszöri imádkozásnak. Ez a különös remetetelep alig fél évszázadig működött, mert 1782-ben II. József császár feloszlatta a szemlélődő életmódot folytató szerzetesrendeket Magyarországon és megszüntette a remetesség intézményét. A remetetelep évtizedekig üresen állt.

1828-ban fordulat történt: galánthai gróf Esterházy Miklós János visszavásárolta a majki birtokot. Az átépítést Esterházy Móric (1807–1890), a császári udvar római követe kezdte meg az 1860-as években. Móric fia, Miklós Móric (1855–1925) jól jövedelmező gazdasággá fejlesztette a csákvár-gesztesi uradalmat és benne a majki birtokot. 1881-ben itt született gróf Esterházy Móric (1881–1960) egykori miniszterelnök, a majki birtok utolsó gazdája. Feleségével, Károlyi Margit grófnővel a csákvári kastélyt mellőzve legtöbb idejüket Majkon töltötték. A kastély gyakorta volt színhelye rangos főúri vadászatoknak is.

A 2. világháború után a kastélyt államosították, az Esterházy-családot először Hortra deportálták, majd 1953-ban a 13-as számú cellaházba költöztették. 1956-ban Esterházy Móric leányukkal, Mónikával Bécsbe menekült, Károlyi Margit grófnő viszont 1975-ben bekövetkezett haláláig itt élt hűgával. A fenti rövid leírásból is kitűnik Majk „térváltása” a szimbolikus térben: volt világi tér - egyházi tér- világi tér- állami tér, emellett pedig „menedék” is Károlyi Margit és húga számára. Több visszaemlékezés is megerősíti, hogy Károlyi Margit grófnő mennyire ragaszkodott Majkhoz, idézem: „ez a mindene”.

Előadásomban szeretném bemutatni a majki kastély és az Esterházy-család történetét, mely szorosan összefonódott főleg a 20. században. Majk lenyomatot hagyott az Esterházy család identitásában és történetében olyannyira, hogy Esterházy Péter (Esterházy Móric unokája) például sokszor ír róla a *Harmonia Caelestis* című művében illetve a család ma élő leszármazottjai közül sokan, akik már Budapesten születtek, majkinak vallják magukat.

Patay-Horváth András

ELTE BTK Ókortörténeti Tanszék

A hellén identitás kialakulása és elterjedése újfajta megközelítésben

Tény, hogy egyetlen olyan történelmi személyt vagy közösséget sem ismerünk az ókorból, amelynek vagy akinek kizárólag hellén nemzeti identitása lett volna. Ugyanakkor az is ismeretes, hogy a hellének és barbárok közti különbségtétel már a történetírás atyjának első mondatában szerepel. A hellén megjelölés pedig már Homérosznál is megtalálható és Thukydidéstől kezdődően mind a mai napig fejtörést okoz a kutatás számára, hogy miként alakult ki és terjedt el az ókori görögök hellén identitása. Van aki egyenesen azt állítja, hogy a szó eredete kinyomozhatatlan és azt sem fogjuk soha megtudni, miként gyökerezett meg ez a kifejezés. A különféle elméletek bemutatásán túl egy újfajta megközelítést is javasolok: a hellén közösség identitásának alapja a közös nyelv, vallás és szokások mellett vagy helyett eredendően az általuk lakott és összefoglalóan Hellasnak nevezett tér lehetett. E helynév kialakulását és általános helymegjelölésként való elterjedését ugyanis a Hellas szóval rokonítható hely- és folyónevek valamint az ebben az összefüggésben nagyrészt elhanyagolt Helléspontos névnek vizsgálata alapján sokkal jobban meg lehet érteni, mint az eddigi magyarázatok bármelyikével és így a hellén identitás meghonosodásának problémája is megoldódik.

Purtczl Bernadett

ELTE BTK TDI Művelődéstörténet Doktori Program

Dresszkód. A divatlapok, mint a polgári öltözködéskultúra és életmód hírnökei a dualizmus idején

A mai divatlapokban megszokott, hogy a kép készítője csakis a ruházatot igyekszik kihangsúlyozni. Ezért sokszor szinte teljesen semleges környezetben készül a fotó, csak a szín és a forma a fontos, más információt ritkán sugároz a nézők felé. Ezzel szemben a dualizmus idején megjelenő, divatot is bemutató újságok a bonyolult polgári dresszkód minden válfajába elkalauzolták olvasóikat. Nemcsak képek útján tették mindezt, hanem sokszor egész oldalas öltözködési-etikett tanácsadással. Az egyik magyarországi lap, a Budapesti Bazár alcíme is pontosan kifejezi polgári olvasóközönsége értékeit: „Ízlés. Takarékoság. Munka.” Divatlapokról lévén szó, a divatos darabok egyszerű megjelenítésén túl többet nem várnánk, azonban ha részletesen megvizsgáljuk e lapok tartalmát, az öltözködés mellett a polgári életmódba is betekintést nyerhetünk (nemcsak mit, hanem mikor és hol illik viselni). Az öltözékeket egész élethelyzetek ábrázolásaiban láthatjuk: két divatos kötény képét éppen befőzési munkálatok közben lévő hölgyeken, negligée-ket fésülködőasztal mellett ülő modelleken, gyerekeket egy berendezett tanulószobában, vagy otthoni és vizitruhákat együtt egy olyan képen, ahol éppen egy látogatásba csöppenünk. A ruházaton túl e képekkel bepillantathatunk a polgári lakás- és tárgykultúrába, szabadidős tevékenységeikbe is (túrázás, vadászat, kerékpár, nyári fürdőzés, vizitáció, esküvők, gyász, bálozás, stb.) Kalocsa Róza illemtankönyvében „világpolgár”-ról beszélt. S hogy mennyire igaza volt, mi sem bizonyítja jobban, mint például a tíz nyelven megjelent Der Bazar nevű, berlini központú lap, amely 2 hét csúszással jelent meg Magyarországon (Magyar Bazár néven), majd 1 hónappal később New Yorkban Harper’s Bazaar címen, teljesen megegyező tartalommal (és még számos más európai országban is).

Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogy a korszak divatlapjai a polgári öltözködés mellett a klasszikus középosztálybeli életmód hírnökei voltak New Yorktól egészen Moszkváig.

Rémai Martin

ELTE TTK Földtudományi Doktori Iskola

Berki Márton

ELTE TTK FFI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, HUN-REN KRTK Regionális Kutatások Intézete

Rajzolt Budapest: Tértapasztalatok és érzelmek a diákok szemszögéből

Jelenleg olyan világban élünk, amelyben a vizualitás, a vizuális ingerek dominálnak a mindennapokban. Az egyének tértapasztalataiban is ezek a látott élmények jelentik a felfogott és megélt világ gerincét. Több lépcsőből álló longitudinális kutatásomban egy középiskolai osztály tértapasztalatait vizsgálom, multiszenzoros ingerek és módszerek segítségével. Ennek első állomásaként a diákok Budapest-képeit elemeztem, melynek során izgalmas lehetőségem nyílt betekinteni abba, hogy mit tartanak a „saját Budapestjeik” fontos, kiemelendő részleteinek és hogyan érznek a fővárossal kapcsolatban. A tanulói rajzok jól illeszkednek a Magyarországon sem ismeretlen mentális térképezési hagyományba, elemzésükre remek elméleti keretet ad Kevin Lynch módszertana. A rajzolt térképek alapján kialakíthatók a tanulói csoport által fontosnak tekintett helyszínek, útvonalak, csomópontok és határok a városban. Továbbá a rajzolást követő interjúkkal kideríthető, hogy ezekhez inkább pozitív vagy negatív érzelmek társulnak. Különböző tanulói csoportok kialakítására is jó lehetőséget ad a Budapest-térképek elemzése: mutatnak-e markáns eltéréseket a lányok és a fiúk rajzai; a humán, illetve a reál tárgyak iránt jobban érdeklődőké; milyen különbségek fedezhetők fel a tanulókat jellemző földrajzi érdeklődés és tájékozódási képesség alapján; kaphatunk-e választ a tanulók lakóhelyét, illetve iskolába jutását vizsgáló kérdésekben; kirajzolódnak-e baráti társaságok a térképekből?

Simon Nóra

PPKE Irodalomtudományi Doktori Iskola

Velence városának misztikus hatása a 20. századi magyar irodalom elbeszélőire

Amikor a kutató Velence „megfejtésére” törekszik, utánajárhat, hogy a város alapítói miért költöztek a lagúnák közé a szigetekre és félszigetekre. Megmagyarázhatja, hogy milyen építészeti és társadalmi okokból kifolyólag alakultak ki Velence híres palotái és sikátorai. A szigetcsoport minden szigetének a története leírható néhány hetes alapos kutatómunka után, azonban ezek közül egyik sem magyarázza azt a jellegzetes „Velen-ce-élményt”, amelyet az ide látogató utazó megtapasztal.

Babits Mihály, Cs. Szabó László, Kosztolányi Dezső vagy Szerb Antal – hogy csak néhány nevet említek mindazok közül, akik Velencét tették meg műveik színhelyéül – elbeszélői egytől egyig arra tesznek kísérletet, hogy megragadják Velence „velenceségét”.

Velence ugyanis a modern magyar irodalom számos műalkotásában több, mint egyszerű színhely. Az elbeszélők számára egyszerre út és útkeresés önmaguk megértéséhez. A saját elme elszigetelt (deviáns) részeinek a felfedezése – önvallomás –, a saját tudatuk folyamának és mélységének a megtapasztalása vagy a belső csend keresése. A saját helyük a világban mielőtt „elfolynának az időben”, „beszállnának Kharón ladikjába” vagy „átmennének azon a bizonyos hídon”.

Ez az a hatás, amit Velence gyakorol az ideérkezőre. Hiába társul ugyanis a városhoz millió közhely, ezek mögött a közhelyek mögött valójában összetett képek, a legősibb léttapasztalatunkhoz kapcsolódó archetípusok bújnak meg, amelyek szinte kényszerítik az ide érkező utazót az önvizsgálatra.

Elbeszélőink pedig ugyanarra a következtetésre jutnak. Velence városát nem (csak) a víz, a gondolák, a sikátorok, a hidak és a szigetek teszik azzá, ami, hanem az a különös léttapasztalat, ami ottjártakor az utazóban megfogalmazódik.

A XX. századi magyar irodalom néhány műalkotásának vizsgálatán keresztül, a pszichogeográfia és térpoétika irányából igyekszem bemutatni ezeket a folyamatokat, miközben választ keresek a kérdésre: valójában a tér alakítja a megfigyelőt vagy a megfigyelő alakítja a terét?

Szeibert-Erdős András

ELTE TDI Társadalom-és Gazdaságtörténeti Program, Erőszakkutató Intézet

Női politikai aktivizmus, közszereplés és a nőket érő retorziók 1919–1921-ben

A szocializmus a nők felszabadításának ígérétét (is) hirdette, egyszersmind azonban korlátozott mértékben bizonyult befogadónak a specifikusan nemi jellegű problémák iránt. Noha már az első generációs feminizmusban általános volt a politikai, gazdasági és társadalmi egyenlőség követelése, a „polgári” és a „munkás” feminizmus megközelítése jelentősen eltért. A feminista mozgalom a politikai részvételt állította előtérbe, a munkásnőmozgalom pedig a munkásság felszabadításának részeként gondolt a dolgozó nők felszabadítására.

A forradalmak korszaka előtt a látszólag antagonisztikus ellentét dacára a két mozgalom között volt együttműködés és személyi átfedések is. A Tanácsköztársaság azonban sok szempontból vízválásztónak bizonyult. A bolsevikok nem kértek a feminizmusból, a feministák legnagyobb része nem kért a bolsevizmusból, a kevés egyenlősítő ígéretet teljesítő diktatúrát pedig ellenforradalmi kormányzatok követték, amelyek előszeretettel mosták össze és ezzel hiteltelenítették a női emancipáció követeléseinek jelentős részét.

Nőmozgalmi követeléseket megfogalmazni a forradalmi és ellenforradalmi periódusban nem volt sem egyszerű, sem veszélytelen kihívás. Érdekes tehát megvizsgálni, mely női szereplők milyen funkciókban kerültek (vagy nem kerültek) előtérbe a Tanácsköztársaság időszakában, s 1919-es szerepük milyen átfedésben állt (vagy nem állt) az ellenük indított büntetőügyekkel, illetve a fehérterror revans-vágyával.

Szemes Bendegúz

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Atelier Interdiszciplináris történeti Doktori Program

A második görög diaszpóra szilveszterei Budapesten

Az előadás a második görög diaszpóra vagy más néven a görög polgárháború menekültjeinek budapesti szilveszterei a Rákosi- és a Kádár-korszak idején. A második görög diaszpóra évtizedekig menekültként élt Magyarországon. Eredetileg a magyarországi tartózkodásukat átmenetinek szánták és csak világpolitikai történések következtében lett belőle több, mint három évtizedes hontalanság.

Ezekben az évtizedekben a Magyarországon tartózkodó menekültek egy része az ország különböző pontjaira került, ám egy jelentős méretű csoportja Budapesten, egy korábban dohánygyárként működő épületben kapott helyet, ezért őket dohánygyári görögöknek is szokták nevezni. Mostani előadásomban az ő szilvesztereiket fogom megvizsgálni és bemutatni, mivel az új év, új remények és új lehetőségek szimbóluma is, ez számukra sem volt másképpen.

Legfőbb forrásaim a görögök saját magyarországi lapja, a Laikosz Agonasz, amely először 1950. június 11-én jelent meg és 27 éven keresztül szolgálta a második diaszpórát.

A vizsgált időszak keretei lehetővé teszik, hogy lássuk, hogy milyen változások mentek végbe a menekültek identitásában és mentalitásában. Milyen módon kerülnek be magyar elemek a szilveszteri ünneplésbe, mit őriz meg az óhazából. Milyen különbségek jelennek meg a generációk közt, hiszen voltak, akik gyerekként kerültek Magyarországra és voltak, akik már ide születtek, utóbbiak alkották a menekültek második generációját.

Érdekes látni, hogy az 1950 és 1966 közt a Hungária körút és a Kőbányai út találkozásánál található dohánygyár, mintegy zárt világgént működött és központi szerepe volt a budapesti második diaszpóra életében, hiszen a legtöbben ott éltek. A telepről fokozatosan költözhetek ki a lakók és a főváros más-más pontjain telepedhettek le, ám a volt lakók továbbra is tartották egymással a kapcsolatot, viszont a dohánygyár megszűnése, a többségi társadalommal való nagyobb érintkezés és az évek múlása mind-mind hatással voltak az identitásukra.

Tamás Ildikó

HUN-REN BTK NTI, MMA MMKI

Hangok, formák, színek. Szimbolikus térpercepciók a számi kultúrában

Előadásomban a számik (lappok) körében vizsgálom az „északi” identitás és a tér kapcsolatát, ami a helyi folklór és művészet megértésében kiemelkedően fontos helyet kap. Az észak egyszerre földrajzi és mentális égtáj számos kultúrtörténeti és kortárs vonatkozással. A verbálisan hagyományozódó történetek számos esetben a táj- és térelemekhez való viszonyulás lenyomatai és értelmezési keretei is egyben. A térhasználat és a térről való gondolkodás számos módon összekapcsolódik a profán és a szakrális szférával is. A számi világképben az idő- és térképzetek is erős megfeleléseket mutatnak, az idő ciklikussága, az akusztikus jelenségek és a vizuális formák gyakran rímelnék egymással. Ennek egyik példájaként mutatom be, hogyan tükrözi a számi népviselet (gákti) az északi fény színeit és a hosszú tél és rövid nyár szimbolikáját, illetve azt, hogy a népdalok (juoiggos-ok) struktúrája és hangképzése miként kapcsolódik a környezeti adottságokhoz és a ciklikus időszemlélethez.

Az előadás második részében Hans Ragnar Mathisen (1945–) norvégiai számi költő, festőművész munkáin keresztül azt mutatom be, hogyan ötvöződik a szóbeli hagyomány és a vizuális kultúra a festővásznon. Festményeit és grafikáit elsősorban a számi viselet színei uralják, és a verbális alkotások szimbolikáját jelenítik meg a vizuális regiszterbe transzponálva. Mathisen munkásságának egy érdekes szelete a térképrajzolás, amellyel egyfajta békés, szimbolikus területvisszafoglalást hajt végre a számik által valaha benépesített, részben jelenleg is lakott skandináv régiókban. A számi – tehát észak – felőli perspektíva eltér a megszokott térképábrázolástól, és nem tartalmaz országhatárokat sem. A ceruzával és tintával rajzolt térképek állatokat, növényeket, kézműves termékeket, folklórtörténeteket is megjelenítenek a mentális és a hivatalos térkép sajátos egymásra vetítésével.

Tömő Ákos

ELTE BTK TDI Kelet-, Közép-Európa és Ruszisztika Doktori Program

Egy város három arca. A szocialista reprezentatív divat a budapesti városkép tükrében

A második világháborút követően Kelet-, és Közép-Európa térsége a Szovjetunió érdekszférájába került. Néhány átmeneti esztendő után külső és belső összetevők eredőjeként szinte mindenhol bekövetkezett a „fordulat éve”, amely egyaránt érintette a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális szférát. Nem kerülhette el a sorsát a divat sem, s a korábban Párizsra tekintő tervezők hirtelen szembetalálták magukat a szocialista öltözködéskultúra (sok vonásában nem kellően tisztázott) követelményeivel.

Az országok közötti divatkapcsolatok erősítése és a ruházatkodási kultúra egységes elvi alapjának megteremtése céljából hívták életre 1951-ben a Nemzetközi Ruházati Versenyt (NRV), majd 1957-től ennek alapjain a KGST Divatkongresszust. Az integrációs platform, amely egyszerre kívánta a szocialista reprezentatív divatot – a „keleti haute-couture-t” – megjeleníteni és a vasfüggönyön túlról érkező divattrendeket kellő mértéktartással a rendszer adta keretek közé beilleszteni, minden évben más-más tagország fővárosában vendégeskedett.

Az előadásban tárgyalt történeti időszakban Budapest három alkalommal (1954; 1962; 1969) adott otthont az eseménynek. Mindhárom esztendő markánsan eltérő jegekkel rendelkezik. Első ízben – még az NRV keretei között – grandiózus programok zajlottak a Duna-partján, s a fővárosban eltöltött napokat egy sajátos „szocialista divatturné” is követte négy vidéki nagyvárosban. Másodjára, a Kádár-éra történetében kiemelkedő fontosságú 1962-es évben esett a választás Budapestre, ám ezúttal az utóbbi esztendők talán legszolidabb divatkongresszusa várta a résztvevőket a pesti belvárosban. Harmadik alkalommal pedig a szocialista divat csúcsra jutásának számító sikerévek (1967–1968) után időzött egy hetet hazánkban a kelet-európai divatvilág krémje, immáron a Divatkongresszus történetileg kiforrott díszletei között.

Egy város három arca – e cím alatt szeretném arra a kérdésre keresni a választ, hogy milyen történeti miliőben (pl. korhangulat; divattörténeti beágyazottság) valósult meg Budapesten a három KGST Divatkongresszus, s hogy maga a főváros miképp tudott az arculata révén kapcsolódni a szocialista (divat) reprezentáció csúcseseményeihez.

Tuza Benedek

ELTE TTK TDI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

Szubkulturális identitás a városfejlődés árnyékában – berlini esettanulmány

Városaink egyik legfontosabb eleme a pezsgő kulturális és közösségi élet, és ennek megfelelően számtalan város hoz létre kulturális városnegyedeket. A kulturális városfejlesztés hagyományos eszközei Budapesten sem számítanak újkeletűnek, azonban az erre épülő projektek döntően olyan beavatkozásokat jelentenek, amelyek kizárólag a magas kultúra intézményeit és szolgáltatásait támogatják – művészeti intézményeket, kávézókat, galériákat, színházakat stb. Ezen szelektív kultúraértelmezés által így partvonalra kerülnek és gyakran bezárni, illetve elköltözni kényszerülnek azok a szubkulturális jellegű közösségi terek, amelyek nem illenek bele a mainstream, „nap-pali” kultúrára tervezett városnegyedekbe. A különböző identitások térbeli harcában szinte minden esetben az alternatív kultúra és a szubkulturális csoportok veszítenek, mivel természetüknél fogva nem képesek felvenni a versenyt a tervezői szándékkal és a tőkeerős vállalkozókkal. Az szubkulturális tér szűkülése és a közösségek részleges vagy teljes felbomlása viszont a város sokszínűségéből és kreatív potenciáljából vesz el, ennek ellenére a tervezői szemléletben még mindig nem mutatkozik meg a szubkulturális terek megőrzésére való igény. Az előadás egy berlini negyed példáján mutatja be, hogyan lehet egy területet az alternatív közösségekre tekintettel, velük együttműködésben, tudatosan fejleszteni. A téma kifejezetten releváns akkor, amikor a közéletben is egyre nagyobb kérdéseket vet fel Budapest barnamezős területeinek potenciális hasznosítása és a fővárosi szubkulturális terek folyamatos periferizációja. Előadásom célja, hogy rámutasson a főváros alternatív kultúrájában rejlő jelentős potenciál kiaknázásának szükségességére.

Vojcsik M. Johanna

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

Colosseum, egy (sokáig) elfeledett koncentrációs tábor története

A holokauszt feldolgozása kapcsán Németország az „emlékezés a soha nem felejtésért” modellt választotta. Mint az egykori elkövetők országa, a népirtás helyszíneit az emlékezet aktív részévé tette, ahol egyszerre zajlik, a mai napig, a múlttal való szembenézés és az áldozatok emlékének ápolása. Ez a modellt roppant termékeny: a nagy táborok ma mind emlékhelyként nyitva állnak, számos könyv jelenik meg, konferenciákat tartanak és kiállításokat szerveznek. Sok szempontból a német emlékezetpolitika követendő példává vált más európai országok számára is.

Ez mind igaz az ún. Stammlagerekre, amelyek neve széleskörben ismert Németországon kívül is: Bergen-Belsen, Dachau, Ravensbrück. Ezzel szemben az ún. Außenlagerek helyszínei már kisebb mértékben kapnak hangsúlyt, vagy éppen teljes feledésbe bemerülnek, habár több 100.000 ezer fogoly dolgozott ezekben a kisebb, külső táborokban egész Németország területén.

1942-ben változás állt be a német hadigazdaságban és a koncentrációs táborok foglyait is elkezdték kényszermunkásként alkalmazni. Őket számos esetben olyan altáborokba szervezték ki, amelyeket már nem lehetett elkülöníteni a civil lakosságtól. A táborok szó szerint megjelentek a németek szomszédságában. Több esetben ezeket vendéglőkben, iskolákban, gyárépületekben állították fel.

A háború után ezek a helyszínek hamar visszakapták eredeti funkciójukat, vagy éppen újakkal ruházták fel őket, így pedig gyorsan feledésbe merült, hogy egykor táboroként működtek.

Az előadásomban a regensburgi Colosseum nevű külső tábor példájával szeretném bemutatni, hogy miként képes/képtelen egy település szembenézni a múltjával, ha a tér és a helyszín már annyira át/visszaalakult, hogy nehéz kapcsolatot találni a múlt egy szeletével. Illetve, hogy milyen indokok állhatnak a mögött, hogy egy város vonakodik szembenézni a múltjával.

Mindezekre a kérdésekre a regensburgi tábor egykori épületének és a körülötte, mellette és rajta elhelyezett emléktáblák, emlékművek történetével szeretnék választ adni.

Windhager Károly Ákos

MMA MMKI, PPKE BTK

Budapest hangzó identitása – a partitúrában, a repertoáron és a turistamagazinban

A városok identitása összetett konstrukció, amelynek meghatározó eleme a művészi reprezentáció. A zeneművek tükrözik alkotójuk személyes élményeit, a kollektív emlékezetet és a kulturális narratívákat. A hangzó identitáselemek – a város jellegzetes zajai, zenei emlékei, szimbolikus hangimázsai – nemcsak dokumentálják, hanem formálják is a városi identitást.

Ezt jól példázza, ahogy Párizs esetében a sanzonok, Bécs esetében pedig a Strauss-ke-ringők máig meghatározzák e városok kulturális önképét. A budapesti imázshoz elsősorban Liszt-rapszodiák, Lehár-dallamok és cigányzenei műsorok kapcsolódnak sok esetben. Az előadásban a városi identitás hangzó elemei kutatás két területét mutatom be: a turisták által észlelt Budapest-hangimázst, és az említett szórakoztató zenei repertoáron túl Budapest élő emlékezetével párbeszédet folytató klasszikus zeneműveket.

A főváros egyesítésének ünnepeire írt magyar zeneművek egy része épp erős identitásképző ereje miatt vált a hazai koncertrepertoár stabil tagjává (Kodály *Psalmus Hungaricus*), mások, noha zenei jelentőségük vitathatatlan (Szöllősy *Musica per orchestra*), az elemelt identitásjellegük miatt perifériára kerültek. A modern nagyvárosi identitást első ízben Gajáry István *Vasárnap suite*-je (1910) szólaltatta meg korabeli hangzó életképek megjelenítésével. Nem sokkal később Molnár Antal *Budapest* (1932) című nyitánya már a modern médiatér hangzó identitását teremti meg: rádiószünetjelként éppúgy funkcionál, mint önálló értékű zeneműként. A főváros aranykorának kulturális identitása jelenik meg Vécsey Jenő *Krúdy-concerto*-jában (1958) a pesti kulturális hagyományrendszert idézi Bartók zenéjén és Krúdy hősein keresztül.

A város identitását meghatározó történelmi traumák szólalnak meg Kazacsay Tibor *Ének a Margitszigetről* (1957), Ránki György *Cantus urbis* (1973) és Hollós Máté *Egyenes adás a háború dúlta Budapestről* (1985) kantátájában. A szerzők tudatosan eltávolodnak a felismert budapesti hangimázstól. Decsényi János *Emlékkönyv* (1998) és Petrovics Emil *IX. kantátája* (1998) viszont a cigányzene, Liszt-rapszódia és operettvilág által meghatározott budapesti hangimázs születését kommentálják. A kortárs hangzó emlékművek, így Oláh Patrik és Bánkövi Gyula 2023-as Budapest-zenéi pedig nyíltan az észlelt főváros-imázsból merítkeznek.

A kutatás tehát a hangzó Budapest-imázst vizsgálja az alkotások, az előadások és a közönség szemszögéből.

Zách Dániel

ELTE TTK FDI Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

Egykori szénbányász városok identitása napjainkban, öt dunántúli város példáján

Az identitás, a tér és a környezet hármassága sajátosan jelenik meg az egykori szénbányász városok esetében – előadásomban ezt a kapcsolatot öt dunántúli város példáján mutatom be. E települések – Ajka, Komló, Oroszlány, Tatabánya és Várpalota – a szénbányászat szülötteinek tekinthetők: gyors ütemű fejlődésüket a II. világháború előtt megindult bányászatnak köszönhetik, majd erre alapozva a szocialista korszakban várossá nyilvánították őket, és az újraelosztási rendszer kedvezményezettjeként kiemelten fejlesztett települések voltak. A rendszerváltás környékének gazdasági válsága – a gazdaságosan kitermelhető szénvagyon kimerülésével összefüggésben – komoly próbatétel elé állította e városokat, melyek a posztszocialista korszakban önmaguk jelentős újrapozicionálására kényszerültek.

A szénbányászat ma már csak emlék e városokban – a hozzájuk tartozó szénmedencékben a kilencvenes években és a kétezres évek első felében nagyrészt megszűnt a bányászat, és a legutolsóként megmaradt akna bezárása óta is már több mint egy évtized telt el. A sok évtizedes bányavárosi lét azonban alapjaiban formálta e települések és ezek lakóinak identitását.

Előadásomban ennek a bányavárosi, szénbányászathoz kötődő identitásnak a megjelenési formáit vizsgálom e települések jelenében – kitérve e sajátos örökség olyan formáira, mint például városi jelképek, emlékművek, közterület- és intézménynevek, rendezvények, kiállítások és múzeumok. Ennek kapcsán a vizsgált városok közötti hasonlóságok és különbségek bemutatása is hangsúlyosan jelenik meg.

Zay Orsolya

Magyarságtudató Intézet, MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóközpont

„Nincsen egy falat kenyerek, mégis cifra az mente” – Társadalmi identitás a kora újkori viselet tükrében

A kivetkőzés előtt a történeti viseletek esetében tekinthetünk a teljes ruházatra úgy, mint egy „kódra”, melyet az adott társadalmi közeg a saját kódnyelvével, első ránézésre fel tudott oldani. Nekünk, a 21. század kutatóinak okoz problémát, hogy felfejtsük ezt a nyelvet, és megértsük, a régészeti és történeti források által megismert 16-17. századi ruházat elemeit, illetve az azokból kialakuló mögöttes tartalmat. Milyen információkat rejtett a mikrorégió és a nagyobb közösség számára egy korabeli viselet? Az identitás rétegein belül a társadalmi szerepek, nők és férfiak életkori változásait és a hozzájuk szorosan kapcsolódó, családiállapot változásait követhetjük nyomon, de információt kapunk a nemi hovatartozásról, etnikai és a felekezeti viszonyokról is. Az egyénnek a társadalom szövetében való elhelyezése mellett, felmerül a kérdés, vajon az önkifejezésnek a korszakban eszköze lehet a viselet? Felmerült a korszak emberében ez a fajta megkülönböztetés, egyéni látásmód, vagy teljesen belesimultak a közmegegyezésen és szokásjogon alapuló rendszerbe? Mit árult el magáról és mit akart kifejezni az egyén az identitását jelképező teljes viselettel vagy épp annak hiányos megjelenésével?

Az reprezentáció terei a viselet szempontjából a hétköznapi, közvetlen környezettől az ünnepeken át, végül a halotti pompa során, az utolsó úton, az öröklétbe való átlépésig jelen vannak a kora újkori ember életében. A megszokott életlépcsők, státusz-változások, mindennapi rituálék mellett a kora újkorra jellemző utazások, delegációk, katonai mozgások, hadjáratok mind választ adhatnak a kutatók számára, hogyan kell értelmeznünk az identitásjelölő ruházatot és az azt viselő egyént, hiszen a megszokottól eltérő helyzetekbe sodorták a vizsgált személyeket.

Kárpát-medencei régészeti leletekből kiindulva, azokat történeti írott és képi forrásokkal egybe vetve, illetve néprajzi és szociológiai kutatásokat és a kísérleti régészet adta lehetőségeket felhasználva, interdiszciplináris áttekintéssel járjuk körbe az előadás során a kora újkori viselet identitásjelölő szerepét és reprezentációs tereit.

